

Araştırma Makalesi / Research Paper

KARABAĞ AĞZI ÖZELLİKLERİNİN AZERBAYCAN DİLİNİN DİALEKTOLOJİ ATLASI'NDA GÖRÜNÜMÜ*

Hasan Ali ÇETİN**

Öz

Karabağ, Azerbaycan toprakları içinde Ağdam, Terter, Yevlah, Füzuli, Beylegan, Gubadlı, Cebrail, Mingeçevir, Ağcabedi, Hocavend, Şuşa, Hankendi, Laçın, Kelbecer, Hanlar, Gorus, Akdere, Berde, Zengezur, Hadrut rayonlarından oluşmaktadır. Bölge, Osmanlılar döneminde Talış ve Gulüstan, Haçın, Çilaberd, Verende ve Dizak olak üzere beş bölgeye ayrılmış ve demografik özellikler vergi defterlerine ayrıntılı olarak kaydedilmiştir. Karabağ topraklarına 1990 öncesinde başlayan Ermeni saldırıları giderek artmış ve bu bölge, Ermenistan tarafından 1993 yılı itibarıyla tamamen işgal edilmiştir. Bu tarihten sonra aradan geçen yaklaşık otuz yılın ardından 2020 yılında Ermenistan'ın saldırılarıyla başlayan çatışmaların sonunda Ermenistan büyük bir yenilgiye uğratılmış ve bölgedeki işgal sona erdirilmiştir. Karabağ, yeniden Azerbaycan topraklarına katılmıştır.

Azerbaycan Türkçesinde diğer dillerde de olduğu gibi zaman içerisinde değişimler olmuştur. Kafkaslarda ve dünyanın değişik bölgelerinde (Gürcistan, İran, Türkiye, Dağıstan, Irak) değişik ses ve söyleyiş özelliklerine sahip biçimleriyle konuşulan Azerbaycan Türkçesi, Azerbaycan coğrafyasında da birbirinden farklı ağızlara ayrılmış ve coğrafya esasına göre Doğu, Batı, Kuzey ve Güney olmak üzere 4 ağız grubundan meydana gelmiştir. Karabağ ağız Batı grubu ağızların içerisinde yer almaktadır.

Geliş Tarihi/ Date Applied: 12.01.2021

Kabul Tarihi/ Date Accepted: 17.04.2021

Makalenin Künyesi: Çetin, H. A. (2021). "Karabağ Ağız Özelliklerinin Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası'nda Görünümü". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 52, 133-168.

DOI: 10.24155/tdk.2021.180

* Bu makale, *Karabağ Ağızı "Bu Yurd Bayğuşa Galmaz" (İnceleme-Metin-Dizin)* adlı tezin gözden geçirilmesi ve gerekli güncellemelerin yapılmasıyla hazırlanmıştır.

** Yüksek Kurum Uzmanı Dr., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, hasanali.akm@gmail.com Ankara / Türkiye.

ORCID ID: 0000-0001-9673-8242

Bu makalede Batı grubu ağızların ve Karabağ ağızının belirleyici özellikleri verilmiştir. Çalışmanın esasını ise Karabağ ağızı özelliklerinin *Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası* üzerinden tespit edilmesi oluşturmaktadır. Karabağ ağızı, *Atlas* üzerindeki ses ve söyleyiş, yapı bilgisi, söz dizimi ve söz varlığı özellikleri esas alınarak toplam 128 harita üzerinden aktarılmıştır. Her maddede, Karabağ ağızındaki kullanıma dair seçilen bir özelliğin bölgedeki rayonlarda kullanılış biçimi örnek sözcüklerin ve bunların kullanıldığı yerlerin verilmesiyle anlatılmıştır. Makalenin sonunda, Türkiye Türkçesi için de bir ağız atlası çalışmasının yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: Azerbaycan Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ağızları, Karabağ ağızı, diyalekt, *Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası*, Karabağ, Dağlık Karabağ.

The Presentation of the Karabakh Subdialect Features in the *Dialectology Atlas of The Azerbaijan Language*

Abstract

Karabakh consists of districts of Aghdam, Terter, Yevlah, Fuzuli, Belagan, Gubadli, Jibrael, Mingechevir, Agcabedi, Khojavend, Shusha, Khankendi, Lachin, Kalbajar, Khans, Gorus, Akdere, Berde, Zangezur, Hadrut within the territory of Azerbaijan. During the Ottoman period, the region was divided into five parts, namely Talish and Gulüstan, Khaçın, Çilaberd, Verende and Dizak, and demographic features were documented in detail in the tax records. Armenian attacks on the lands of Karabakh that started before 1990 gradually increased and in 1993, this region was completely occupied by Armenia. After almost thirty years, Armenia started the attacks in 2020 and took a major defeat at the end of the conflicts which led to ending the Armenian occupation in the region. Karabakh was re-incorporated into Azerbaijan territory.

As in other languages, there have been changes in Azerbaijani Turkish over time. The Caucasus and in different regions of the world (Georgia, Iran, Turkey, Dagestan, Iraq) speaking on form with a different voice and speech features and Azerbaijani Turkish, Azerbaijan geography divided into different dialect from each other and according to geographical principles East, West, North and South. The Karabakh dialect is within the Western group dialects.

Azerbaijani Turkish with different sound and pronunciation features spoken in Caucasus and different regions of the world is divided into various subdialects and divided into subdialects of East, West, North and South according to geographical basis.

In this article, the characteristic features of the Western group subdialects and the Karabakh subdialect are discussed. The aim of the study is to determine the characteristics of the Karabakh subdialect through the *Dialectology Atlas of the Azerbaijan Language*. The subdialect of Karabakh was transferred over 128 maps based on the features of its

sound and pronunciation, etymology, syntax and vocabulary on the Atlas. In each item, the use of a selected feature in the subdialect of Karabakh in various districts of the region is explained by giving the sample words and the places where they are used. At the end of the article, it was concluded that a dialect atlas study should be done also for Turkey Turkish.

Keywords: Azerbaijani Turkish, Azerbaijani Turkish subdialects, Karabakh subdialect, dialect, *Dialectology Atlas of The Azerbaijan Language*, Karabakh, Nagorno-Karabakh.

Giriş

Karabağ'a Eski Roma ve Yunanlılar *Albanya*, Araplar ise Helenistik dönemde burada yaşayan Aran veya Arianoi adlı bir kavme izafeten *Arrân* dedikleri bölge Türk hâkimiyeti döneminde *Karabağ* adını almıştır (Ayдын, 2001: 367).

Karabağ, Azerbaycan'da Kür ve Aras ırmakları ile şu anda Ermenistan sınırları içinde bulunan Gökçe gölü arasındaki dağlık bölge ile bu bölgeye bağlı ovalardan oluşan yerdir. Aynı zamanda, XVII. yy.ın ortalarında bu topraklar üzerinde kurulan bir Azerbaycan Türk Hanlığının da adıdır (Aslanlı, 2002: 194).

Karabağ ve *Dağlık Karabağ* bölgesi birbirinden farklı kavramlardır: Karabağ'ın yüz ölçümü 18.000 km²'dir, *Dağlık Karabağ* ise *Karabağ*'ın bir parçası olarak 4392 km²'lik yüz ölçüme sahip bölümdür. Karabağ; Ağdam, Terter, Yevlah, Füzuli, Beylegan, Gubadlı, Cebrail, Mingçeçevir, Ağcabedi, Hocavend, Şuşa, Hankendi, Laçın, Kelbecer, Hanlar, Gorus, Akdere, Berde, Zengezur, Hadrut rayonlarından oluşmaktadır. Rayon, Azerbaycan'da ilçeden büyük, ilden küçük idari birimi ifade etmektedir. Dağlık Karabağ ise Hankendi merkez olmak üzere Şuşa, Akdere, Hadrut, Hocavend, Askeran ilçelerinden oluşmaktadır (Aslanlı, 2002: 194).

Osmanlı idaresi döneminde bölgeye vergi toplamak için gelen vergi memurları, bu bölgede yaşayan şahısların adlarını hatta yaşlarını vergi defterlerine kaydetmişlerdir. Bu defterlerdeki belge ve bilgilere göre Karabağ beş ayrı mahalden oluşmuştur:

Talış ve Gulüstan Mahalı

Haçın Mahalı

Çilaberd Mahalı

Verende Mahalı

Dizak Mahalı (Geybullayev, 1990: 149-151).

1988-1994 Yılları Arasında Karabağ'ın İşgali

13 Şubat 1988 tarihinde Karabağ'ın merkezi Hankendi'de on binlerce kişi, Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'nin Azerbaycan'dan ayrılıp Ermenistan sınırlarına katılması amacıyla gösteri düzenlemiş ve Karabağ'ın işgal sürecini gündeme getirmiştir (Attar, 2012: 126 - *Selskaya Jizna Gazetesi*'nden, 2 Nisan 1988).

20 Şubat 1988 tarihinde Azerbaycan milletvekillerinin katılımı olmadan yapılan toplantıda, Dağlık Karabağ Özerk Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti, Karabağ'ın Azerbaycan'dan ayrıldığı ve Ermenistan'la birleştiğini oy birliğiyle kabul etti (Attar, 2012: 126; Karaman, 2011: 31).

1988 yılı boyunca ve devam eden yıllarda Ermenistan ve Karabağ'da yaşayan Azerbaycan Türkleri üzerinde baskılar her geçen gün arttı, kendilerinin bu bölgelerden çıkarılmaları için önce yerel çapta sonrasında da topyekûn bir saldırı sürecine girildi. Bölgede Ermeniler tarafından pek çok saldırı, yaralama, cinayet, yıkım ve işgal gerçekleştirildi; sivil-asker binlerce insan katledildi, yüz binlercesi öz yurtlarından sürgüne zorlandı.

7 Aralık 1988 tarihinde Ermenistan'da meydana gelen depremde bölgeye yardıma ilk giden ülke Azerbaycan olmuş ancak kurtarma çalışanlarını taşıyan Azerbaycan uçağı, kulenin yanlış yönlendirmesi sonucu düşürülmüş ve içindeki 78 kişiden sadece bir kişi sağ kurtulabilmiştir. Deprem sonucunda diğer ülkelerden (ABD, Avrupa ülkeleri, Suriye, Lübnan) yardım uçaklarıyla pek çok hafif ve ağır silah Ermenistan'a taşınmış ve bölgede yaşanan katliamlara ve planlanan savaş ortamına Ermenistan lehine destek olunmuştur (Attar, 2012: 131; Karaman, 2011: 33).

Ermeniler tarafından 1990 öncesinde başlatılan taciz ve saldırı hareketleri giderek organize ve geniş çaplı işgal hareketlerine dönüşmüş ve Karabağ bölgesinin işgaliyle sonuçlanmıştır. Ermeniler tarafından işgal edilen toprakların işgal tarihleri ve bu yerleşim yerlerinden çıkarılan mültecilerin (kaçkınların) sayısı aşağıdaki gibidir:

- Hocalı 26 Şubat 1992, 6000 kişi
- Şuşa 8 Mayıs 1992, 30.000 kişi
- Laçın 17 Mayıs 1992, 30.000 kişi
- Kelbeçer 31 Mart 1993, 60.000 kişi
- Ağdam 23 Temmuz 1993, 150.000 kişi
- Cebrayıl 30 Ağustos 1993, 60.000 kişi
- Füzuli 22 Ağustos 1993, 110.000 kişi
- Gubadlı 1 Eylül 1993, 60.000 kişi
- Zengilan 28 Ekim 1993, 60.000 kişi (Karaman, 2011: 38).

2020 Dağlık Karabağ Savaşı ve Karabağ'ın Ermeni İşgalinden Kurtarılması

Karabağ sorununu çözmek için en önemlisi 12 Mayıs 1994 tarihinde olmak üzere yapılan antlaşma girişimlerinden sonuç alınamamış, bu antlaşma metinleri iki ülkenin meclislerince imzalanmamış ve savaş hâli 2020'ye kadar sürmüştür. 27 Eylül 2020 sabahı Ermenistan askerî güçlerinin Karabağ Savaşı (1988-1994) sonrasında kurulan temas hattındaki saldırılarıyla başlayan çatışmalarda her iki taraf da askerî ve sivil kayıplar verdi. Devam eden günlerde çatışmalar hız kesmedi ve yaklaşık kırk gün süren çatışmaların sonunda Dağlık Karabağ'ın ikinci en büyük şehri Şuşa'nın Türkiye tarafından desteklenen Azerbaycan güçlerinin kontrolüne geçmesi sonrası, 9 Kasım 2020 tarihinde, Rusya'nın arabuluculuğu ile Azerbaycan ve Ermenistan arasında Ateşkes Antlaşması imzalandı ve Dağlık Karabağ bölgesindeki tüm çatışmalara 10 Kasım 2020 tarihinde Moskova saati ile 00.00 itibarıyla son verildiği açıklandı. Varılan mutabakata göre Kelbecer'in 15 Kasım, Ağdam rayonunun 20 Kasım, Laçın'ın ise 1 Aralık'a kadar Azerbaycan'a geri verilmesi kararlaştırıldı. Bu antlaşmayla birlikte değişik tarihlerde başlayan ve yaklaşık olarak otuz yıl süren Karabağ'daki Ermeni işgali, Azerbaycan'ın zaferiyle sona ermiş oldu (aa.com.tr; tr.wikipedia.org).

Azerbaycan Türkçesi Ağızları

Bir yazı dilinin belirli bir bölgesinde konuşulan dil; ölçünlü dil içinde bulunan, coğrafyaya dayalı sesletim farklılıkları *ağızdır* (*local language, regional dialect, subdialect*). Bir dilin kullanımında, çoğunlukla ses, bazen de şekil, anlam ve söz varlığı bakımından birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri, ağızlık dil kullanımınıdır (Kararağaç, 2013: 75).

Azerbaycan Türkçesinde diğer dillerde de olduğu gibi zaman içerisinde değişimler olmuştur. Kafkaslarda ve dünyanın değişik bölgelerinde (Gürcistan, İran, Türkiye, Dağıstan, Irak) değişik ses ve söyleyiş özelliklerine sahip biçimleriyle konuşulan Azerbaycan Türkçesi, Azerbaycan coğrafyasında da birbirinden farklı ağızlara ayrılmıştır. Bu ağızların oluşumunda coğrafya unsuru belirleyici olmuştur. Kuzey ve Güney olarak iki ana diyalekt grubundan oluşan Azerbaycan Türkçesi üzerinde yapılan çalışmalar daha çok kuzey grubu ağızlar üzerinde toplanmıştır.

Azerbaycan Türkçesi coğrafya esasına göre 4 ağız grubundan meydana gelmiştir:

Doğu Grubu: Ğuba, Bakü, Şamahı, Salyan, Lenkeran.

Batı Grubu: Kazak, Borçalı, Ayrım, Gence ve Karabağ.

Kuzey Grubu: Nuha, Zagatala, Vartaşan ve Kutkaşan.

Güney Grubu: Nahçıvan, Ordubad, ve Tebriz. (Şirəliyev, M., 2008: 19; Seyhan Alışık, 2002: 233)

Batı Grubu Ağzların ve Karabağ Ağzının Özellikleri:

1. i ve e ünlülerinin kalın sıraya geçmeleri: bildır (<bildir), ılıh (<ilih), giymat (<giymat), tüşman (tüşmen), ciyar (<ciyer).

2. Yazı dilinden ayrı olarak büyük ünlü uyumuna tam uyulması: gurmayuf, görmöyür, burdoydu.

3. Geniz n'sinin korunması: maña, saña, oña, ataña, oğluñ,çıhardıñ.

4. Kelime sonunda ünsüzlerin sedasızlaşması: kitaf, alıf, kent, gelif, yazıf, pahah, ağaş (<ağaç).

5. Bazı ünlülerden önce y ve h seslerinin düşmesi: urd (<yurd), uharı (<yuharı), örümcek (<hörümcek).

6. c > j değişikliği: baja (< baca), goja (< goca), bajı (< bacı).

7. b > v değişikliği: bava (< baba), gavah (< gabag), çıvan (< çıban), çovan (< çoban)

8. b > p, d > t değişimleri: pıçah (< bıçah), pişmiş (< bişmiş), tukan (< dukan).

9. Kelime sonunda k > ħ ve ğ > ħ değişimleri: almaħ (< almağ), papaħ (< papag).

10. Ünlü ile biten kelimelerde yazı dilinin tersine tamlayan ekinin +yın/ +yin, +yun/+yün şeklinde olması: periyin (perinin), kitabıyın (kitabının).

11. Teklik ikinci kişi iyelik ekinin +yın/ +yin, +yun/ +yün şeklinde olması: kitabıyın (kitabın), üstüyün (üstünün).

12. Yazı dilinden ayrı olarak Kazak, Tovuz ve Borçalı'da şimdiki zaman ekinin -er, -or, -ör biçiminde olması: guror, görör, aler.

13. Bu gruba özgü kelimeler: argalı "maral", şennih "kend", muroyul "ot yığını", malaza, cülye "açık hava", toy "dümbelek", tuş "uyku"...vb. (Şirəliyev, M., 2008: 20-21; Seyhan Alışık, 2002: 233; Karaman 2011: 46-47).

Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası

Ağız atlasları, bir dilin ağızlarındaki ses, biçim, dizim, söz varlığı gibi konulardaki sistemli varyasyonları haritalar üzerinde gösteren atlaslardır. 1876'da yapılan Alman Dil Atlası ve 1902'de yapılan Fransız Dil Atlası bu alandaki ilk örneklerdir. O günden bugüne birçok dilin ve lehçenin ağız atlasları yapılmıştır (Gülsevin, 2015: 209).

Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası'nın hazırlık çalışmaları 1958 yılında başlamış ve basımı 1990 yılında Bakü'de Elm Neşriyat tarafından yapılmıştır. Editörlüğünü M. Ş. Şiraliyev ve M. İ. İslamov'un yaptı-

ğı *Atlas*'taki derlemeleri yapan diğer ilim adamları E. G. Ağayev, S. M. Behbudov, T. M. Ahmedov, N. M. Memmedov, B. M. Tağıyev ve Z. E. Hacıyev'dir. *Atlas*'ta 128 harita (43 ses bilgisi, 31 şekil bilgisi, 4 söz dizimi ve 50 söz varlığı özelliği) bulunmaktadır. Atlasın içinde bölgelerin adlarıyla birlikte numaralarını gösteren şeffaf bir film bulunmaktadır. Bu film, ilgili haritaların üzerine konularak bölgelerin yerini ve bölgelerde hangi dil özelliklerinin görüldüğünü tespit etmek için kullanılmaktadır. Bu çalışmada Karabağ ağzına ait özellikler, *Atlas*'ta bulunan 128 harita üzerinden hareketle incelenmiştir.

Karabağ Ağzı Özelliklerinin Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası'nda Görünümü

Bu bölümde Karabağ bölgesindeki Cebrayıl, Zengilan, Gubadlı, Ağdam, Laçın, Füzuli, Hankendi, Şuşa ve Hocavend rayonlarında konuşulan Azerbaycan Türkçesinin ağız özellikleri, *Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası*'na göre gösterildi. *Atlas*'ta 4 ana özellik, ağız farklılıklarına göre toplam 128 harita üzerinde incelenmiştir.

1. bölümde “Ses Özellikleri” başlığıyla toplam 43 özellik 43 haritaya göre incelendi. Burada daha çok sözcüklerin kullanımında sözcük üzerinde meydana gelen ses değişimleri örnekleriyle anlatıldı: ilk hecede u > ı, i > ı değişimleri, sözcük başında d > t, d > ç, g > ğ değişimleri gibi.

2. bölümde “Yapı Bilgisi” başlığıyla 31 harita incelemesi yer almaktadır. Bu bölümde sözcüklere getirilen ekler, fiil çekimleri, bağlaçların kullanımı gibi sözcüklerin yapısı ile ilgili olan özellikler gösterildi.

3. bölümde “Söz Dizimi Özellikleri” 4 haritaya göre incelendi: “hoşu gelmek” fiilinin ayrılma ve yönelme hâlinde kullanımı, asıl sayı sıfatlarından sonra gelen isimlerin yazılışları gibi kullanım farklılıkları üzerinde duruldu.

4. ve son bölümde ise “Söz Varlığı Özellikleri” 50 haritaya göre gösterildi. Bu bölümde de “boy ve soy kavramı bildiren sözcükler, ‘göçeri’ anlamına gelen sözcükler, ‘lakap’ anlamında kullanılan sözcükler, ‘korkak’ anlamında kullanılan sözcükler, ‘ceviz’ anlamında kullanılan sözcükler” gibi söz varlığının zenginliğini gösteren, kullanım farkına dayanan incelemeler bulunmaktadır.

I. Ses Özellikleri

1.1. İlk hecede /y/ sesinin yanında -a-, -e-, -ê- seslerinin kullanılması (H.1)

-a- *Ġayış, Ġayçı, yaylaĠ*: Cebrayıl, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-e- *Ġeyiş, Ġeyçi, yeylaĠ*: Ġubadlı, Zengilan.

-ê- *Ġeyiş, Ġeyçi, yeylaĠ*: Ø

1.2. İlk hecede -a-, -o- seslerinin kullanılması (H.2)

-a- *Baba, daban, papağ, ambar, yaħım*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-o- *Boba, doban, popağ, ombar, yoħın*: Zengilan.

1.3. İlk hecede -a-, -u- seslerinin kullanılması (H.3)

-a- *Yavan, yavaş, cavan, cavab*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-u- *Yuvan, yuvaş, cuvan, cuğab*: Ø

1.4. İlk hecede -e-, -ê- seslerinin kullanılması (H.4)

-e- *Ses, gelin, demir*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-ê- *Sês, gêlin, dêmir*: Ø

1.5. İlk hecede -e-, -ö- seslerinin kullanılması (H.5)

-e- *Deve, neve*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-ö- *Döve, növe*: Ø

1.6. İlk hecede -ê-, -e-, -ö- seslerinin kullanılması (H.6)

-ê- *Êv, sêvgi, çêvir*: Ağdam.

-e- *Ev, sevgi, çevir*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

-ö- *Öy, söyğü, çöyür*: Hankendi, Hocavend.

1.7. Dê-, yê-, gêy- fiillerinin ê > i değişikliğiyle kullanımı (H.7)

-ê- *Dê-, yê-, gêy-*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

-i- *Di-, yi-, giy-*: Ø

1.8. İkinci hecede ı > u değişmesi (H.8)

-ı- *Yarpız, palıt, ğabığ*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-u- *Yarpuz, palut, ğabuğ*: Ø

1.9. İlk hecede ı > i değişmesi (H.9)

-ı- *Ğız, ğızıl, cir*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-i- *Ğiz, ğizil, cir*: Ø

1.10. İlk hecede i > ı değişmesi (H.10)

-i- *İlan, ilħı, siçan*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli,

Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-ı- *Ilan, ilhi, sıçan*: Zengilan.

1.11. “Siz” sözcüğünün yazımı (H.11)

Siz: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Süz: Ø

1.12. İlk hecede u > ı değişmesi (H.12)

-u- *Bura, buğda, pul, Musa*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-ı- *Bıra, bığda, pıl, Musa*: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan.

1.13. İlk hecede u > o değişmesi (H.13)

-u- *Buğda, utan, buzov* : Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-o- *Boğda, otan, bozo*: Ø

1.14. Birinci veya ikinci hecede ü > i değişmesi (H.14)

-ü- *Bülbül, bülov, kömür, körpü, sünbül*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-i- *Bilbil, bilev, kömir, körpi, sünbil*: Cebrayıl, Füzuli.

1.15. İlk hecede o > a değişmesi (H.15)

-o- *Ov, govurma, gohum, hovuz, dovğa*: Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-a- *Av, gavırma, gahım, havuz, davğa*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

1.16. İlk hecede o > u değişmesi (H.16)

-o- *Goyun, goşun, odun, çomağ*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-u- *Ğuyun, ğuşun, udun, çumağ*: Ø

1.17. Birinci veya ikinci hecede ö > e değişmesi (H.17)

-ö- *Kösöv, kövşen, tövle*: Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

-e- *Köse, kevsen, tevle*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

1.18. İlk hecede ö > ü değişmesi (H.18)

-ö- *Gözel, körpü, öküz, bölme, özge*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-ü- *Güzel, kürpü, üküz, bölme, üzge*: Ø

1.19. Kelime başında b > p değişmesi (H.19)

-b- *Biçin, balta, budah*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

-p- *Piçin, palta, putah*: Ağdam, Şuşa, Hocavend.

1.20. “Banla-” fiilinin yazımı (H.20)

Banla-: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

Manla-: Şuşa, Hankendi.

1.21. Sözcük başında d > t, d > ç değişmeleri (H.21)

-d- *Diş, düş, dustah*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-t- *Tiş, tüş, tüstah*: Laçın, Şuşa, Hankendi.

-ç- *Çiş, çüş, çüstah*: Ø

1.22. Sözcük başında g > ğ değişmesi (H.22)

g- *Geldi, gün, gör, güzel*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

ğ- *Ğeldi, Ğün, Ğör, Ğözel*: Ø

1.23. Sözcük başında k > ç değişmesi (H.23)

k- *Küçe, kend, kişi*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

ç- *Çüçe, çend, çiş*: Hocavend.

1.24. Sözcük başında g > c değişmesi (H.24)

g- *Gilas, gümüş, gülle, gör*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

c- *Cilas, cümüş, cülle, cör*: Hocavend

1.25. Sözcük başında k > g değişmesi (H.25)

k- *Kêçi, kêçmiş*: Cebrayıl, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

g- *Gêçi, gêçmiş*: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Füzuli, Hocavend.

1.26. Sözcük içinde ğ > ğ değişmesi (H.26)

-ğ- *Damğa, yorğan, yorğa*: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

-ğ- *Damğa, yorğan, yorğa*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

1.27. Sözcük içinde b > v değişmesi (H.27)

-b- *Çoban, ğabiğ, baba, yaba*: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-v- *Çovan, gaviğ, bava, yava*: Laçın, Zengilan, Ağdam, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

1.28. Sözcük içinde y > v değişmesi (H.28)

-y- *Göverti, göyerçin, öyeç*: Ğubadlı, Zengilan, Ağdam, Şuşa, Füzuli, Hocavend.

-v- *Göverti, göverçin, öveç*: Ağdam.

1.29. Sözcük içinde y > g değişmesi (H.29)

-y- *İyne, düyyü, düyme, iyirmi, deyirman*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-g- *İgne, düğü, dügme, igirmi, degirman*: Ø

1.30. Sözcük içinde ve tek heceli sözcüklerin sonunda c > j değişmesi (H.30)

-c- *Bacı, gece, göca, bic, ac*: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Füzuli

-j- *Bajı, geje, goja, bij, aj*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

1.31. Sözcük ortasında /g/ ve /m/ seslerinden önce ç > ş değişmesi (H.31)

-ç- *Seçgi, içgi, açmağ*: Ø

-ş- *Seşgi, işgi, aşmağ*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

1.32. Sözcük sonunda c > ş ve c > ç değişmeleri (H.32)

-c- *Kerpic, gılıc, turac, Oruc*: Zengilan, Füzuli.

-ş- *Kerpiş, gılış, turaş, Oruş*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Ağdam, Füzuli, Şuşa, Hocavend, Hankendi.

-ç- *Kerpiç, gılıç, turaç, Oruç*: Cebrayıl, Ğubadlı, Ağdam, Füzuli, Şuşa, Hocavend.

1.33. Çok heceli sözcüklerin sonunda b > f ve b > p değişmeleri (H.33)

-b- *Çorab, kabab, ğutab*: Cebrayıl, Zengilan, Füzuli, Hocavend.

-f- *Çoraf, kavaf, ğutaf*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-p- *Çorap, kavap, ğutap*: Cebrayıl, Ğubadlı, Hocavend.

1.34. Sözcük sonunda ħ > ğ değişmesi (H.34)

-ħ- *Yarpaħ, ğabiħ, balıħ, ojaħ*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-ğ- *Yarpağ, ğabiğ, balığ, ocağ*: Ø

1.35. Sözcük sonunda k > g, k > ħ', k > y değişimleri (H.35)

-k *Külek, elek, çiçek,kiçik*: Cebrayıl, Füzuli

-ħ' *Küleħ', eleħ', çiçeħ', kiçiħ'*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-g *Küleg, eleg, çiçeg, kiçig*: Ø

-y *Küley, eley, çiçey, kiçiy*: Ø

1.36. Edebi dilde bazı sözcüklerin telaffuzunda başta /y/ sesi türemesi (H.36)

Ëniş, ëndirmek, alov, ulduz, uca, üzük, üzmek: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

y- *Yëniş, yëndirmek, yalov, yulduz, yuca, yüzük, yüzmek*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

1.37. Sözcük başında /y/ sesinin düşmesi (H.37)

y- *Yuharı, yumaħ, yumruħ, yurd, yük, Yüsuf*: Ø

y > Ø *Uħarı, umaħ, umruħ, urd, ük, Üsuf*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

1.38. Sözcük başında /h/ sesinin türemesi (H.38)

Arava, oraħ, açar, indi, ancaħ, alça: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

h- *Harava, horav, haçar, hindi, hancaħ, halça*: Cebrayıl, Füzuli.

1.39. Sözcük başında /h/ sesinin düşmesi (H.39)

h- *Hörmek, hışğırmağ, hürmek, hörümcek*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

h > Ø *Örmek, ışğırmağ, ürmeh', örümceħ'*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi.

1.40. Sözcük sonlarında /r/ sesinin düşmesi (H.40)

-r- *Yandır-dı, aldır-dı*: Füzuli.

-r- > Ø *Yandı-dı, aldı-dı*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

1.41. İlk hecede ov, av, õ^y, õ, oy kullanımları (H.41)

ov *Ov, dovşan, yovşan, govla*: Laçın, Şuşa, Ağdam.

õ, õ^y *Õ, dõşan, yõşan, ğõla, õ^y, dõ^yşan, yõ^yşan, ğõ^yla*: Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

o *O, doşan, yoşan, ğola*: Şuşa,

oy *Oy, doyşan, yoyşan, ğoyla*: Ağdam,

av *Av, davşan, yavşan, ğavla*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

1.42. Sözcük sonunda öv, ev, ö, öy kullanımları (H.42)

öy *Bülöy, bütöy, kösöy*: Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

ev *Bülev, bütöv, kösev*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli.

ëy *Bülëy, bütëy, kösëy*: Hakendi, Ağdam.

1.43. Sözcük ortasında –uv-, -ua-, -uya- kullanılması (H.43)

-uva- *Çuval, suvar, yuva, suvamaḥ*: Laçın, Zengilan, Şuşa.

-ua- *Çual, suar, yua, suamaḥ*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-uya- *Çuyal, suyar, yuya, suyamaḥ*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Füzuli.

II. Yapı Bilgisi

2.1. Sonu açık a ve e ile biten isimlerin belirtme hâli (H.44)

+nı, +ni *Arabani, torbanı, deveni, küçeni*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

+yı, +yi, +yu, +yü *Haraviyi, devëyi, torvuyu, küçüyü*: Laçın.

+yi, +yu, +yü *Haraveyi, devëyi, torvuyu, küçöyü*: Ø

2.2. Sonu kapalı ı, i, u, ü ile biten isimlerin belirtme hâli (H.45)

+nı, +ni, +nu, +nü *Ğapını, derini, ğuzunu, ütünü*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

+yı, +yi, +yu, +yü *Ğapıyı, deriyi, ğuzuyu, ütüyü*: Laçın.

2.3. Şahıs zamiri ile kurulan tamlamalarda tamlanan değişmeleri (H.46)

Menim ğızım, senin ğızın, onun ğızı: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Menim ğız, senin ğız, onun ğız: Ø

2.4. Birinci çoğul şahıs zamiri ile kurulan tamlamalarda tamlayan değişmeleri (H.47)

-im *Bizim yër*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-in *Bizin yër*: Ø

-i *Bizi yër*: Ø

2.5. 2. teklik iyelik eki almış şahıs zamirlerinden sonra gelen isimlerin yönelme hâli (H.48)

Ataņa, neneņe, ğuzuņa, ütünęe: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Atâ; *neve*; ; *atyã*, *nevyê* ; *atâ*, *neve* ; *atya*, *nevye*: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Füzuli, Hankendi.

Atağa, *neveğe*, *ğuzuğa*, *ütüğe*: Füzuli.

Atova, *nenöve*, *ğuzuva*, *ütüve*: Ø

2.6. 2. çokluk şahsın yönelme hâli (H.49)

Ataņıza, *nevenize*, *ğuzuņıza*, *ütüņüze*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Atâza, *nevêze*; *atâza*, *nevêze*; *ataza*, *neveze*: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Füzuli, Hocavend.

Atağıza, *neveğıza*, *ğuzuğıza*, *ütüğüza*: Füzuli.

2.7. Duyulan geçmiş zaman, 1. tekil şahıs çekimi (H.50)

-am, -em (iki şekilli) *Almışam*, *gelmişem*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-em (tek şekil) *Almışem*, *gelmişem*: Cebrayıl, Ğubadlı.

-ım, -im, -um, -üm (dört şekilli): Ø

2.8. Bildirme eki 2. şahıs çokluk çekimi (H.51)

-sıñız, -siñiz, suñuz, süñüz (dört şekilli): *Bağbansıñız*, *derzisiñiz*, *sucusuñuz*, *böyühsüñüz*: Cebrayıl, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-sıñız, -suñuz (iki şekilli): *Bağbansıñız*, *derzisiñiz*, *sucusuñuz*, *böyühsuñuz*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Füzuli, Ağdam.

-sız, -siz, -suz, -süz (dört şekilli): *Bağbansız*, *derzisziz*, *sucusuz*, *böyügsüz*: Cebrayıl.

-sı:z, su:z (iki şekilli): *Bağbansı:z*, *derzisi:z*, *sucusu:z*, *böyühsü:z*: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan.

2.9. Sıfatlarda küçültme (H.52)

-teher *Yağşı teher*, *uzun teher*, *gödek teher*: Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Şuşa, Hocavend.

-rağ, -reğ *Yağşırağ*, *uzunrağ*, *gödereğ*: Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

-tarağ, -mtrağ *Ğırmızımtrağ*, *cantarağ*: Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

2.10. Sıfat küçültme eki “-sov” ve bu ekte görülen değişmeler (H.53)

-soy, -ımsoy, -ümsoy, -msoy: *Uzunsoy*, *ğırmızımsoy*, *göyümsoy*: Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-söy, -ımsöy, -ümsöy: *Uzunsöy, ğırmızımsöy, göyümsöy:* Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-sav, -ımsav, ümsav, -msav, -sa; -sa, -sau: *Uzunsav, ğırmızımsau, göyümsa:* Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli.

-sol, -ümsol, -msol: *Uzunsol, ğırmızımsol, göyümsol:* Ğubadlı, Hocavend.

2.11. Birinci ve ikinci tekil şahıs zamirlerinin iyelik eki alması (H.54)

menim, senin: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Hankendi, Hocavend.

menim, seniy: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Şuşa.

mēm, sēη: Hankendi, Hocavend.

2.12. Birinci ve ikinci tekil şahıs zamirlerinin yönelme hâli (H.55)

maņa, saņa: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

mā:, sā: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

mē, sē: Cebrayıl.

2.13. Birinci ve ikinci şahıs zamirlerinin belirtme hâli (H.56)

-meni, seni: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa. Hocavend.

meyi, seyi: Ø

mei, sei: Ø

2.14. “Bu” işaret zamirinin iyelik hâli (H.57)

bunun: Laçın, Zengilan, Füzuli, Hocavend.

bının: Cebrayıl, Ğubadlı.

munun: Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

mının: Cebrayıl, Ğubadlı, Füzuli.

mūn: Ø

mīn: Ø

2.15. “Bu” işaret zamirinin yönelme hâli (H.58)

buna: Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Füzuli, Hocavend.

bına: Cebrayıl, Ğubadlı.

muna: Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

mına: Cebrayıl, Ğubadlı, Füzuli.

mıa: Ø

2.16. “Bu” işaret zamirinin belirtme hâli (H.59)

bunu: Laçın, Zengilan, Füzuli, Hocavend.

bını: Cebrayıl, Ğubadlı.

munu: Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

mını: Cebrayıl, Ğubadlı.

mi: Ø

2.17. Mastar fiili (H.60)

-mağ, -meğ *Bağmağ, gelmeğ*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-mağ *Bağmağ, gelmağ*: Ğubadlı, Laçın, Zengilan.

-mağlığ, -meğliğ *Bağmağlığ, gelmeğliğ*: Cebrayıl.

2.18. Birinci çoğul şahıs zamirinin emir çekimi (H.61)

-ağ, -eğ *Alağ, bağağ, gèdeg*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-ağun, -ağın; -egin, -eyin; -egün, -eyün *Alağun, alağın, bağağun, bağağın, gèdegin, gèdeyin, gèdegün, gèdeyün*: Ağdam, Hankendi, Hocavend.

-ağuz, -egüz *Alağuz, bağağuz, gèdegüz*: Ø

2.19. İkinci tekil şahıs zamirinin emir çekimi (H.62)

Al, bağ, oğu, gèt: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-ğınan, -ginen, -ğunan, -günen *Alğınan, oğuğunan, gètginen, sürüğünen*: Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

-ğınan, -ginen *Alğınan, oğuğınan, gètginen, sürüğinen*: Laçın, Zengilan, Hankendi.

-ginen *Alğinen, oğuginen, gètginen, sürüğinen*: Cebrayıl, Laçın, Zengilan.

-nan, -nen, -ınan, -inen, -unan, -ünen, -ıynan, -iynen *Alnan, gelnen, oğuyunan, sürüyünen, dèynen*: Ağdam, Füzuli, Hocavend.

2.20. İkinci çoğul şahsın emir çekimi (H.63)

-ın, -in, -un, -ün *Alın, gelin, toğuyun, sürüyün*: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Füzuli.

-ıñ, -iñ, uñ, -üñ *Alıñ, geliñ, toğuyıñ, sürüyüñ*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

2.21. Duyulan geçmiş zaman, üçüncü çoğul şahıs çekimi (H.64)

-ıb, -ib, -ub, -üb *Ğaçıb, gelib, durub, görüb*: Cebrayıl, Zengilan, Füzuli.

-ın, -in, -un, -ün *Ğaçın, gelin, durun, görün*: Cebrayıl, Ğubadlı.

-ıfđı, ifđi, -ufdu, -üfđü *Ğaçıfđı, gelifđi, durufđu, görüfđü*: Hankendi, Hocavend.

-ıf, -if, -uf, -üf *Ğaçıf, gelif, duruf, görüf*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

2.22. Şimdiki zaman çekimi (H.65)

-ır, -ir, -ur, ür *Alır, gelir, tutur, görür*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-ér, -or, -ör *Alér, gelér, tutor, görör*: Ø

-ér *Alér, gelér, tütér, görér*: Zengilan.

2.23. Kesin gelecek zaman 2. tekil ve çokluk şahıs ekleri (H.66)

-acağ, -eceg: Zengilan, Füzuli.

-ajağ, -ejeğ: Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-as, -es: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Hankendi, Hocavend.

-éy: Ğubadlı.

-éyıs, -éyıs: Ağdam, Hankendi, Hocavend.

2.24. Kesin olmayan gelecek zaman birinci tekil ve çokluk şahısların olumsuz çekimi (H.67)

-mar, -mer *Almaram, gelmerem, almarıñ, gelmeriñ*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-man, -men *Almanam, gelmenem, almanıñ, gelmeniñ*: Ğubadlı, Zengilan, Hankendi.

2.25. Kesin olmayan gelecek zaman ikinci tekil şahsın olumsuz çekimi (H.68)

-mazsan, -mezsen *Almazsan, gelmezsen*: Cebrayıl, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

-marsan, -mersen *Almarsan, gelmersen*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam.

2.26. İkinci tekil şahsın şart çekimi (H.69)

-san, -sen *Alsan, gelsen*: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Füzuli, Hankendi.

-sañ, -señ *Alsañ, gelseñ*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

2.27. Birinci tekil şahıs yeterliliğın olumsuz çekimi (H.70)

Ala bilmedim, gele bilmedim: Ağdam

Alammadım, gelemmedim: Ğubadlı, Zengilan,

Alemmedim, gelemmedim: Cebrayıl, Laçın

Alēmmedim, gelēmmedim: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

Alēyilmedim, geleyilmedim: Ağdam, Hankendi, Hocavend.

2.28. Zarf-fiil ekleri (H.71)

-ıb, -ib, -ub, -üb *Alıb, gelib, vurub, sürüb*: Cebrayıl, Zengilan, Şuşa, Füzuli.

-ıf, -if, -uf, -üf *Alıf, gelif, vuruf, sürüf*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa. Hocavend.

-ıban, -iben, -uban, -üben: Ø

-ıbanı, -ibeni, -ubanı, -übeni: Ø

2.29. Ötrü ve yana edatlarının yayılma alanı (H.72)

Ötrü: Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Yana: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan.

2.30. “Ki” bağlacının kullanımı (H.73)

-ki: Ø

-kın, -kin, -kun, -kün: Zengilan, Ağdam, Hankendi, Hocavend.

-kı, -ki, -ku, -kü: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

2.31. “Ne” ve “ya” bağlaçlarının işlevleri (H.74)

“Ne” ve “ya” bağlaçlarının kendi işlevlerinde kullanıldığı bölgeler: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

“Ne” bağlacının “ya” bağlacı işlevinde kullanıldığı bölgeler: Ø

“Ya” bağlacının “ne” bağlacı işlevinde kullanıldığı bölgeler: Ø

III Söz Dizimi Özellikleri

3.1. “Hoşu gelmek” fiilinin ayrılma ve yönelme hâllerinde kullanımı (H.75)

Ayrılma hâli *Üzümnen hoşum gelir.*: Ø

Yönelme hâli *Üzüme hoşum gelir.*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

3.2. “Söy-” fiilinin 1. tekil ve çokluk şahıslarda ad durum ekleri ile kullanılması (H.76)

Belirtme durumu *Meni/bizi söyür.*: Ø

Yönelme durumu *Mene/bize söyür.*: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengi-

lan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

3.3. Asıl sayı sıfatlarından sonra gelen isimlerin eksiz veya çokluk ekiyle yazılışları (H.77)

İki **ğız**, üç **maşın**: Cebrayıl, Ğubadlı, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

İki **ğızdar**, üç **maşınnar**: Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

3.4. İsim tamlamalarında tamlananın iyelik eki alması (H.78)

Ğalhoz sedri, partiya üzvü, emeh hağğı: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

Ğalhoz sedrisi, partiya üzvüsü, emeh hağğısı: Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

IV Söz Varlığı Özellikleri

4.1. Tayfa veya nesil (boy, soy, akrabalık) anlamında kullanılan sözcükler (H.79)

Tayfa: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Nesil: Ğubadlı, Laçın, Hankendi, Şuşa.

Tire: Füzuli, Hankendi.

Basalağ: Ø

Kök: Ø

Tabun: Ø

Uruğ: Hocavend.

Oba: Ø

Göbek: Ø

Övlad: Ø

Ağrebe: Ø

Oymağ: Ø

4.2. Babanın kız kardeşi (hala) için kullanılan sözcükler (H.80)

Bibi: Ø

Mama: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Eme: Ø

4.3. Annenin kızının eşi (damat) için kullanılan sözcükler (H.81)

Küregen: Ø

Yözne: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Göy: Ø

Giyev: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Füzuli.

4.4. Mama (anne, hala, teyze, ebe) mefhumunu bildiren sözcükler (H.82)

Mama: Ø

Mamaçı “ebe”: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Hankendi, Şuşa.

Hadıh: Cebrayıl, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

Hadıhçı: Cebrayıl, Ğubadlı.

Ebeçi: Cebrayıl, Füzuli.

4.5. “Tavşan yavrusu” anlamında kullanılan sözcükler (H.83)

Dovşan balası: Ğubadlı, Zengilan

Ğirnik: Cebrayıl, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Cuanek: Ø

4.6. Çayın puçalına (artığına) verilen isimler (H.84)

Çay: Füzuli, Hocavend.

Köhne çay: Cebrayıl, Ğubadlı, Ağdam, Füzuli.

Ğara çay: Ağdam.

Çayotu: Ø

Ğeke: Cebrayıl, Zengilan, Ağdam, Hankendi, Füzuli, Hocavend.

Ğata: Ø

Ğilt: Laçın.

Kilke: Cebrayıl, Laçın, Zengilan, Ağdam.

Pıçal: Cebrayıl, Laçın, Zengilan, Füzuli.

Tullantı: Ağdam.

Nesov: Laçın, Ağdam, Hankendi, Şuşa

Pülüş: Ø

Puş: Füzuli.

Céce: Ğubadlı, Hocavend.

Tilif: Hocavend.

Tilt: Zengilan, Hocavend.

4.7. “Göçer” anlamında kullanılan sözcükler (H.85)

Köçeri: Cebrayıl, Laçın, Zengilan, Ğubadlı, Hocavend, Şuşa, Hankendi.

Köçergi: Ø

Terekeme: Cebrayıl, Laçın, Zengilan, Ğubadlı, Hocavend, Şuşa, Hankendi.

Obaçı: Ø

Èlat: Ø

4.8. “Lakap” anlamında kullanılan sözcükler (H.86)

Leğeb: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Ayalğa: Hocavend.

Levelğa: Ø

Teyelğa: Ø

Ayama: Ø

Ğoşma ad: Ø

4.9. Dikiş dikerken parmağa takılan aleti (yüksük) ifade eden sözcükler (H.87)

Üsgük: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Oymağ: Ø

4.10. “Korkak” anlamında kullanılan sözcükler (H.88)

Ğorhağ: Ağdam, Füzuli, Hocavend.

Öddeğ: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Hankendi.

Ağöddeğ: Cebrayıl, Zengilan, Füzuli, Hocavend.

Ağürek: Cebrayıl, Laçın, Zengilan, Füzuli.

Dızgağ: Laçın, Hocavend, Hankendi.

Ağciyer: Zengilan, Laçın, Şuşa.

Ağöfke: Ø

4.11. “Ğam yer” (ekilmek için hazırlanmış arazi) anlamında kullanılan sözcükler (H.89)

Ğam yer: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

Ğalı yer: Ğubadlı, Füzuli, Hocavend.

Löhran: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Ağdam.

Kolavat: Ğubadlı, Hankendi, Hocavend.

Bayaz: Ø

Ğaraçöp: Ğubadlı, Laçın, Hankendi.

4.12. “Kısa boylu” anlamında kullanılan sözcükler (H.90)

Gödek: Ø

Töre: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

Kötmereh: Ø

Tösber, tösmere: Ø

Tösmerek: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Hankendi, Hocavend.

Tösü: Laçın, Zengilan, Hankendi.

Hıpar: Laçın, Füzuli, Hocavend.

Hırpa: Füzuli.

Hıra, hırça: Şuşa.

Dubur: Ø

Töhme: Ø

Pasalağ: Cebrayıl.

Tömel, tömer: Şuşa, Ağdam.

4.13. Hasis (cimri) anlamında kullanılan sözcükler (H.91)

Simic: Ø

Kırnis: Ø

Nırgız: Ağdam, Hocavend, Hankendi.

Berk: Ø

Göy: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Malnyemez: Cebrayıl, Ğubadlı, Füzuli.

Ğıymaz: Cebrayıl, Ğubadlı, Ağdam, Füzuli, Hocavend.

Misği: Ø

Muzu: Ø

4.14. “İnsanların sohbet için toplandığı yer” anlamında kullanılan sözcükler (H.92)

Yığıncağ: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hocavend.

Yığnağ: Zengilan, Şuşa, Ğubadlı, Hocavend.

Kimge: Ø

Ortalığ: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Hocavend.

Mereke: Zengilan, Laçın, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

4.15. Kendiliğinden biten tahıllara (arpa, buğday) verilen isimler (H.93)

Hora: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

Horalı: Ø

Ura: Ø

Hëyri: Ø

Hëyrine: Ø

Kendigelen: Ø

4.16. Askı (üzerine herhangi bir şey asmaya yarar nesne) anlamında kullanılan sözcükler (H.94)

Paltarasan: Ağdam, Füzuli, Hocavend.

Çengel: Laçın, Füzuli, Şuşa.

Ğarmağ: Cebrayıl, Ğubadlı, Ağdam, Hocavend.

Asma: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Hankendi.

Ğıra: Ø

Ğırışğa: Ø

Asılğan: Laçın, Füzuli, Şuşa, Hankendi.

Asğı: Ø

Mıhça: Ø

4.17. Bebek yatağı (beşik) için kullanılan sözcükler (H.95)

Bëşik: Laçın, Zengilan, Ağdam, Şuşa, Hankendi.

Yüyrük: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hocavend.

Nenni: Ø

Leli: Ø

Yürgeğ: Ø

4.18. Selbe (ağaçtan meyve düşürmek için kullanılan değnek, sırık) anlamına gelen sözcükler (H.96)

Salavëy: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Tolamazdı: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Kirtdek: Ø

4.19. Cengellik (sık ağaçlı yer) anlamında kullanılan sözcükler (H.97)

Kolluğ: Cebrayıl, Ğubadlı, Füzuli, Hocavend.

Cengellik: Füzuli.

Fızılığ: Laçın, Ağdam, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Ğalınığ: Ğubadlı, Zengilan, Füzuli, Hocavend.

Şellik: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan.

Şilgirrik: Cebrayıl.

Ormannıg: Ğubadlı, Füzuli

4.20. Ağaç veya tahta parçası için kullanılan sözcükler (H.98)

Talaşa: Ø

Ğelpe: Ø

Ğamğalağ: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Ğıhmıh: Füzuli, Hocavend.

4.21. Yongar (yongá, talaş) anlamında kullanılan sözcükler (H.99)

Yongar: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Sıyrıh: Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Oğantı: Ğubadlı, Laçın.

Talaşa: Cebrayıl, Füzuli, Hocavend.

Toş: Ø

4.22. Ğoz (ceviz) anlamında kullanılan sözcükler (H.100)

Ğoz: Cebrayıl, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Ceviz: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Hankendi, Şuşa.

Girdekan: Ø

4.23. Ğarğıdalı (mısır tanesi) anlamında kullanılan sözcükler (H.101)

Ğarğıdalı: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Pëyğemberi: Ø

Pëyğemberbuğda: Ø

Meke: Ø

Mekebunda: Ø

4.24. Aşşüzen (süzgeç) anlamında kullanılan sözcükler (H.102)

Aşşüzen: Laçın, Hocavend, Şuşa.

Çeten: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

Süzgeç: Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Füzuli.

4.25. Ğemir (hamur) mayası anlamında kullanılan sözcükler (H.103)

Maya: Ø

Hamra: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Açhamra: Ø

Haş: Ø

Acıtma: Cebrayıl.

Balatı: Ğubadlı, Laçın, Hocavend.

4.26. Döşekçe (minder) anlamında kullanılan sözcükler (H.104)

Döşekçe: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Döşek: Ø

Nimder: Ø

Dör döşeyi: Ø

Balaca döşek: Ø

Nalça: Ø

4.27. Döşekağı (yatak çarşafı) anlamında kullanılan sözcükler (H.105)

Döşekağı: Ø

Söruş: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Melefe: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan.

Ağ: Ø

4.28. El-üz desmalı (havlu, mendil) anlamında kullanılan sözcükler (H.106)

Desmal: Ø

Mehraba: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Telis: Ø

4.29. Nelbeki (çay tabağı) anlamında kullanılan sözcükler (H.107)

Nelbeki: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Bölme: Cebrayıl, Zengilan.

Zir: Zengilan.

4.30. “Pencere” anlamında kullanılan sözcükler (H.108)

Pencere: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

Ağuşğa: Ğubadlı, Zengilan, Ağdam, Hankendi, Hocavend.

Ayna: Laçın, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

4.31. “Su kabı” anlamında kullanılan sözcükler (H.109)

Sukabı: Şuşa.

Dolça: Cebrayıl, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hocavend.

Tayğulp: Cebrayıl, Ağdam, Füzuli, Hocavend.

Parç: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli.

Birelli: Zengilan, Hocavend.

Tas: Cebrayıl, Hocavend.

4.32. “Duman, sis” anlamında kullanılan sözcükler (H.110)

Duman: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

Çen: Laçın, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Çemire: Hankendi.

Çemirge: Ağdam.

Çençene: Ağdam.

4.33. “Uyku” anlamında kullanılan sözcükler (H.111)

Yuhu: Cebrayıl, Laçın, Zengilan, Hankendi, Şuşa.

Tuş: Ø

Veyğa: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Hocavend.

4.34. Hündür, uca, ğelbi (yüksek, yüce) sözcüklerinin kullanıldığı bölgeler (H.112)

Hündür: Ø

Ğelbi: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Uca: Füzuli.

4.35. Leçek (başörtüsü) anlamında kullanılan sözcükler (H.113)

Çalma: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Hankendi, Hocavend.

Leçek: Zengilan, Füzuli, Hocavend.

Ğıyğaç: Laçın, Ağdam, Füzuli, Hocavend.

Desmal: Cebrayıl, Ğubadlı, Füzuli.

Dinge: Ø

Alınnığ: Füzuli.

Çeki: Laçın, Zengilan, Şuşa.

4.36. “Kéce” ve “ğelib” sözcüklerinin kullanıldığı bölgeler (H.114)

Kéce: Cebrayıl, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Ġelib: Cebrayıl, Ġubadlı, Ağdam, Füzuli, Hocavend.

4.37. “Vahşi (yabani) koç” anlamında kullanılan sözcükler (H.115)

Vehşi goc: Laçın, Hankendi, Şuşa.

Arğalı: Cebrayıl, Ġubadlı Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hocavend.

4.38. Deryaz (tırpan) anlamında kullanılan sözcükler (H.116)

Deryaz: Cebrayıl, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Kerenti: Cebrayıl, Ġubadlı, Zengilan.

Çalğv: Zengilan.

4.39. Damı (Cehennem) sözcüğünün kullanıldığı bölgeler ve ifade ettiği anlamlar (H.117)

Cehennem: Ağdam, Füzuli, Hocavend.

İsti: Ağdam.

Od: Ø

4.40. Ġırım (görünüş, hâl, durum) sözcüğünün kullanıldığı bölgeler ve ifade ettiği anlamlar (H.118)

Meyl, arzu, istek, niyyet, meğsed: Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa. Hocavend.

Ehval-ruhiyye, hal, ovğat: Cebrayıl, Ġubadlı, Ağdam, Füzuli, Hocavend.

4.41. “Ozan” sözcüğünün kullanıldığı bölgeler ve ifade ettiği anlamlar (H.119)

Çohdanışan, uzunçu: Füzuli.

Aşığ: Ağdam, Füzuli, Hocavend.

4.42. Yazı (ova) sözcüğünün kullanıldığı bölgeler ve ifade ettiği anlamlar (H.120)

Çöl: Cebrayıl, Ġubadlı, Zengilan, Füzuli, Hocavend.

4.43. Ġondara (ayakkabı) sözcüğünün kullanıldığı bölgeler ve ifade ettiği anlamlar (H.121)

Umumiyetle ayağgabı: Cebrayıl, Ġubadlı, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hocavend.

Umumiyetle gadın ayağgabısı: Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa.

Dikdaban gadın ayağgabısı: Ağdam, Füzuli, Hocavend.

4.44. “Çin” sözcüğünün kullanıldığı bölgeler ve ifade ettiği anlamlar (H.122)

Doğru, düz: Füzuli.

Orağ: Cebrayıl, Laçın, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

4.45. “Tuf” sözcüğünün kullanıldığı bölgeler ve ifade ettiği anlamlar (H.123)

Bayrağ: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hocavend.

Mar gıyruğunun, sicimin ucundaki tük, saçın ucu: Ø

Yumşaq süpürge: Ø

4.46. “Sayrı” sözcüğünün kullanıldığı bölgeler ve ifade ettiği anlamlar (H.124)

Heste me'nasında: Cebrayıl.

4.47. “Yığlamağ” sözcüğünün kullanıldığı bölgeler ve ifade ettiği anlamlar(H.125)

Yığlamağ (ağlamak): Bu kullanım Karabağ ağızlarında tespit edilmemiştir.

4.48. “Yasar” sözcüğünün kullanıldığı bölgeler ve ifade ettiği anlamlar (H.126)

Tenbel: Cebrayıl, Ğubadlı, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Bacarıqsız, ğabiliyyetsiz, aciz, fersiz: Ğubadlı, Laçın, Ağdam, Hankendi.

Ğorhağ: Ø

Pis (adam): Ø

Kara gelmeyen (adam): Cebrayıl, Ağdam.

4.49. “Belge” sözcüğünün kullanıldığı bölgeler ve ifade ettiği anlamlar (H.127)

Oğlan evinden ğız evine gönderilen birinci nişan: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Şuşa.

Ağac davasında özünü müdafie etmek için ğola dolanan sarğı: Cebrayıl, Ğubadlı, Laçın, Zengilan, Ağdam, Füzuli, Hankendi, Şuşa, Hocavend.

Vasiteçi, perde (mec): Cebrayıl, Hocavend.

Behane: Ø

Balığ torunun (“ağ”) ağzını açığ sahlamağ için ğoyulan araç: Ø

4.50. “Basmaçı” sözcüğünün kullanıldığı bölgeler ve ifade ettiği anlamlar (H.128)

Kömürçü: Ø

Yalançı, ğonçu: Ø

Körükçü: Ø

Kêçeçi: Ø

Sonuç

Binlerce yıllık geçmişe sahip olan Karabağ'da çeşitli medeniyetlerin izlerine rastlamak mümkündür. Yirminci yüzyılın son yıllarında Ermenistan tarafından işgal edilen bölgede büyük acılar yaşanmış; aradan geçen yaklaşık otuz yıllık işgal, kırk gün kadar süren savaşın ardından 2020 yılı Kasım ayında yapılan antlaşmayla sona erdirilmiştir.

Binlerce yıldır bir Türk yurdu olan Karabağ bölgesinde yaşayan Azerbaycan Türklerinden derlenen veriler, *Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası*'nda tasnif edilmiş, bilimsel bir metotla kayda geçirilmiş ve ilim dünyasına sunulmuştur. Bu bölgeden derlenen metinler başlı başına bölgenin bir Türk yurdu, Oğuz yurdu olduğunun açık delilleridir.

Azerbaycan Türkçesinin Batı grubu ağızlarından olan Karabağ ağzında görülen özellikler bu çalışmada *Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası*'na göre toplam 128 harita üzerinde tespit edilmiş ve örneklendirilmiştir. Bu örnekler, Karabağ bölgesinde bulunan yerleşim yerlerindeki kullanım durumları dikkate alınarak dört ana gruba ayrılmış ve her maddede ayrı bir kullanım özelliği incelenmiştir.

Atlasın 1. bölümünde "Ses Özellikleri" başlığıyla toplam 43 özellik 43 harita üzerinde; 2. bölümünde "Yapı Bilgisi" başlığıyla 31 özellik 31 harita üzerinde; 3. bölümünde "Söz Dizimi Özellikleri" başlığıyla toplam 4 özellik 4 harita üzerinde; 4. ve son bölümünde ise "Söz Varlığı Özellikleri" başlığıyla toplam toplam 50 özellik, 50 harita üzerinde incelenmiş ve tespitler maddeler hâlinde aktarılmıştır.

Özenli ve titiz bir çalışmayla tespit edilen Azerbaycan Türkçesi ağızlarının ve bu makaleye konu olan Karabağ ağzının ses, yapı, söz dizimi ve söz varlığı özelliklerinin *Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası* üzerinde haritalar üzerinde örneklendirildiği ve akademik bir dikkatle kayda geçirildiği görülmektedir. Benzer bir çalışmanın Türkiye Türkçesi sahasında bugüne kadar yapılmış ağız çalışmalarının ilgili bilim insanlarından oluşturulacak bir komisyon tarafından bir araya getirilerek derlenmesi, yeniden düzenlenmesi ve bir atlas çalışması olarak Türkiye Türkçesi ağızları için de hazırlanması, Türkiye Türkçesine yapılacak en büyük hizmetlerden biri olacaktır.

Kısaltmalar:

H: Harita

Ø: İlgili ağız özelliğinin herhangi bir rayonda görülmediğini ifade eder.

Kaynakça

- Altaylı, S. (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-III*. Ankara: TDK Yayınları.
- Arifoğlu Şihaliyev, E. (2002). *Türkiye ve Azerbaycan Açısından Ermeni Sorunu*. Ankara: Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Aslanlı, A. (2002). “Türk Dünyasının Kanayan Yarası: Karabağ”. *Türkler Ansiklopedisi*. C IXX. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Attar (Haşimzâde), A. (2012). *Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Aydın, M. (2001). “Karabağ”, *İslam Ansiklopedisi*, C 24. İstanbul: TDV Yayınları.
- Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası* (1990). Bakü: ELM Neşriyatı.
- Çetin, H. A (2007). *Karabağ Ağzı “Bu Yurd Bayğuşa Ğalmaz” (İnceleme-Metin-Dizin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Geybullayev, G. (1990). *Karabağ Etnik ve Siyasi Tarihine Dair*. Bakü: ELM Neşriyatı.
- Gülsevin, G. (2015). “Azərbaycan Dilinin Naxçıvan Dialektoloji Atlası Hakkında”. *Türk Dünyası Dergisi*, 40, Ankara: TDK Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karaman, E. (2005). *Karabağ Ağızları*. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Karaman, E. (2011). *Karabağ Ağızları I*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Seyhan Alışık, G. (2002). “Azerbaycan Türkçesi”. *Türkler Ansiklopedisi*. C IXX. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Şirəliyev, M. (2008). *Azerbaycan Diyalektologiyasının Esasları*. Bakü: Şerq-Qerb. TDK (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Genel Ağ Kaynakları:
<https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-bu-anlasma-bizim-sanli-zaferimizdir/2037890> erişim tarihi: 20.12.2020.
https://tr.wikipedia.org/wiki/2020_Dağlık_Karabağ_Savaşı erişim tarihi: 20.12.2020.

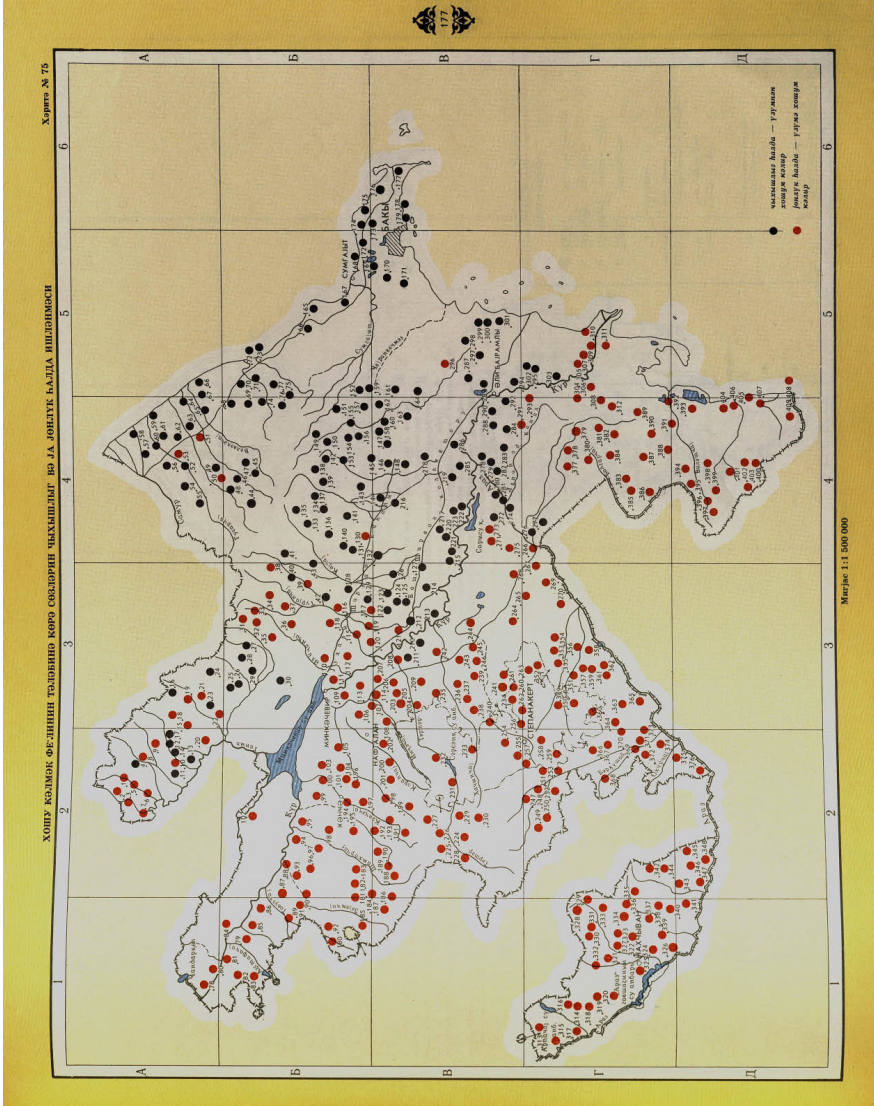
Ekler:

Bu bölümde *Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası*'nda ele alınan dört ana bölümün (ses bilgisi, şekil bilgisi, söz dizimi ve söz varlığı) her birinin ilk haritaları yer almaktadır:

- H.1 :** İlk hecede /y/ sesinin yanında -a-, -e-, -ê- seslerinin kullanılması
- H.44:** Sonu açık a ve e ile biten isimlerin belirtme hâli
- H.75:** “Hoşu gelmek” fiilinin ayrılma ve yönelme hâllerinde kullanımı
- H.79:** Tayfa veya nesil (boy, soy, akrabalık) anlamında kullanılan sözcükler

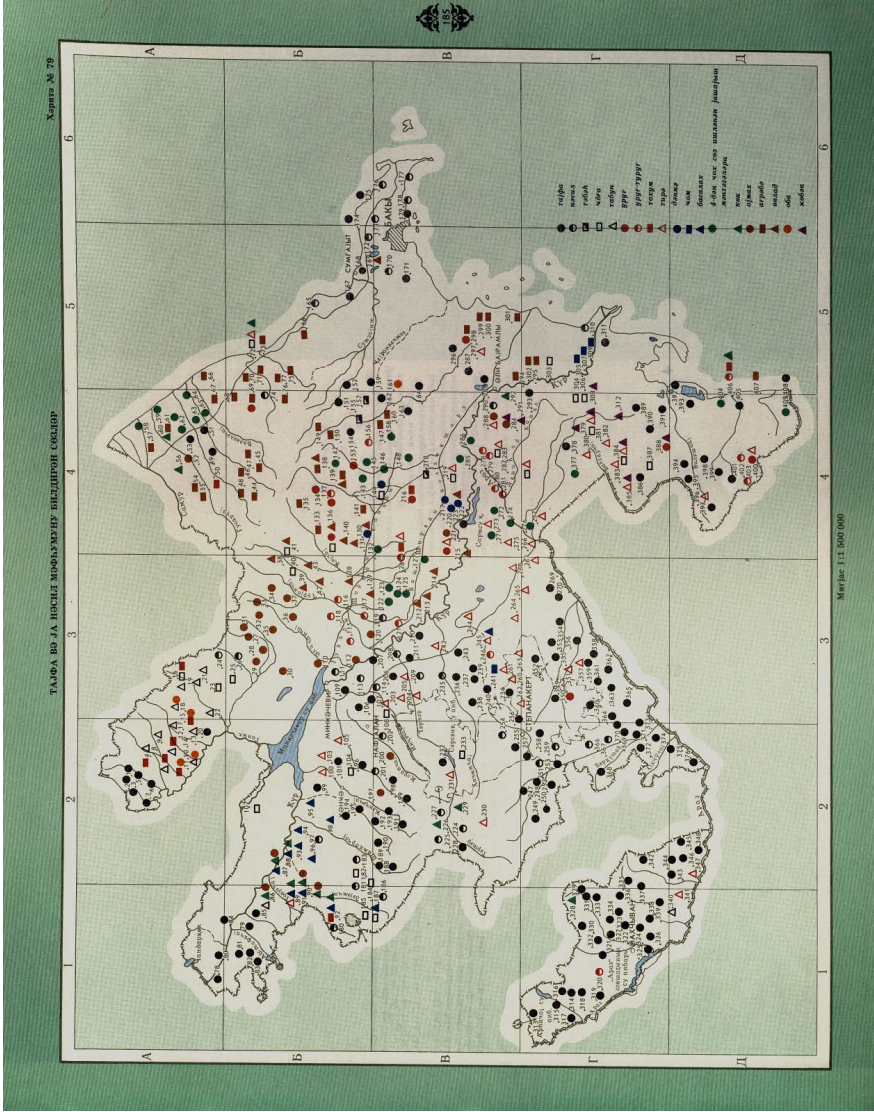

H.1 : İlk hecede /y/ sesinin yanında -a-, -e-, -ë- seslerinin kullanılması
- Ses Özellikleri -

H.75: “Hoşu gelmek” fiilinin ayrılma ve yönelme hâlerinde kullanımı

- Söz Dizimi Özellikleri -

H.79: Tayfa veya nesil (boy, soy, akrabalık) anlamında kullanılan sözcükler

- Söz Varlığı Özellikleri -

Extended Summary

The region, which the Ancient Romans and Greeks called *Albania*, and the Arabs called *Arran* after a tribe called *Aran* or *Arianoi*, who resided here in the Hellenistic period, was named *Karabakh* during the Turkish domination. Karabakh and Nagorno-Karabakh are different regions: Karabakh encompasses 18,000 km² area, while Nagorno-Karabakh is a part of Karabakh with of 4392 km² area.

Karabakh consists of districts of Aghdam, Terter, Yevlah, Fuzuli, Belagan, Gubadli, Jibrael, Mingechevir, Agcabedi, Khojavend, Shusha, Khankendi, Lachin, Kalbajar, Khans, Gorus, Akdere, Berde, Zangezür, Hadrut within the territory of Azerbaijan. During the Ottoman period, the region was divided into five parts, namely Talish and Gulüstan, Khaçın, Çilaber, Verende and Dizak, and demographic features were documented in detail in the tax records. Armenian attacks on the lands of Karabakh that started before 1990 gradually increased and in 1993, this region was completely occupied by Armenia. After almost thirty years, Armenia started the attacks in 2020 and took a major defeat at the end of the conflicts which led to ending the Armenian occupation in the region. Karabakh was re-incorporated into Azerbaijan territory.

Azerbaijani Turkish with different sound and pronunciation features spoken in Caucasus and different regions of the world (Georgia, Iran, Turkey, Dagestan, Iraq) is divided into various subdialects and divided into subdialects of East (Kuba, Baku, Şamaşı, Salyan, Lankaran), West (Kazakh, Borchali, Ayrim, Ganja and Karabakh), North (Nuha, Zagatala, Vartasan and Kutkasan) and South (Nakhchivan, Ordubad, and Tabriz) according to geographical basis.

Dialect atlases are atlases that show systematic variations in the subdialects of a language, such as sound, form, syntax, and vocabulary on maps. The *German Language Atlas* in 1876 and the *French Language Atlas* in 1902 are the first examples in this field. Since then, subdialect atlases of many languages and dialects have been made.

The preparatory work for the *Dialectology Atlas of the Azerbaijani Language* started in 1958 and it was published by Elm Publication in Baku in 1990. While E.G. Agayev, S. M. Behbudov, T. M. Ahmedov, N. M. Mammadov, B. M. Tagiyev and Z. E. Hajiyeve prepared the compilations of the *Atlas of the Azerbaijani Language*, edition of the Atlas was made by M. Ş. Şiraliyev and M. İ. İslamov.

In this article, the characteristic features of the Western group subdialects and the Karabakh subdialect are discussed. The aim of the study is to determine the characteristics of the Karabakh subdialect through the *Dialectology Atlas of the Azerbaijan Language*. The subdialect of Karabakh was transferred over 128 maps based on the features of its sound and pronunciation, etymology, syntax and vocabulary on the Atlas. In each item, the use of a selected feature in the subdialect of Karabakh in various districts of the region is explained by giving the sample words and the places where they are used.

In the first part, a total of 43 features are analyzed according to 43 maps with the title of "Sound Features". The sound changes that occur on the word in the

use of words are explained with examples: the use of -a-, -e-, -ê- sounds in the first syllable alongside the /y/ sound (Map 1); using -a-, -o- sounds in the first syllable (Map 2); change ı > i in the first syllable (Map 9); ü > i change in the first or second syllable (Map 14); ħ > ğ change at the end of the word (Map 34); -uv-, -ua-, -uya- in the middle of a word (Map 43), etc.

In the second part, there are 31 map studies with the title of “Etymology”. In this section, features related to the structure of words such as affixes, verb conjugations, and the use of conjunctions are shown: determiner changes in the determiners formed with the first person plural pronoun (Map 47); dative case of secondary plural person (Map 49); diminution in adjectives (Map 52); infinitive verb (Map 60); present tense conjugation (Map 65); adverb suffixes (Map 71); the use of the conjunction “ki” (Map 73), etc.

In the third part, “Syntax Features” are examined according to 4 maps: the usage of the verb “hoşu gelmek” in the cases of separation and dative, the spelling of the nouns after the main number adjectives are emphasized: the spelling of the nouns after the cardinal number adjectives without the suffix or with plural suffix (Map 77); having a possessive suffix of the determinant in noun phrases (Map 78), etc.

In the fourth and last part, “Vocabulary Features” are shown according to 50 maps. In this section: words used in the sense of ancestry and kinship (Map 79); the words used for the father’s sister (aunt) (Map 80); the words used for the husband of the mother’s daughter (groom) (Map 81); words used in the meaning of “rabbit cub” (Map 83); words used in the sense of “nickname” (Map 86); words used in the sense of “coward” (Map 88); words used in the sense of stingy (Map 91); words used for baby bed (crib) (Map 95); words used in the meaning of walnut (Map 100); words used in the meaning of “sleep” (Map 111); the regions where the word hell is used and its meanings (Map 117), etc.